

**Національний університет біоресурсів і
природокористування України**

Юридичний факультет

Кафедра теорії та історії держави і права

**Студентський науковий гурток «Клуб юних
теоретиків»**

**Студентський науковий гурток «Дискусійний
клуб «De jure!»**

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

учасників

XVI ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО- ПРАКТИЧНОЇ ОНЛАЙН-КОНФЕРЕНЦІЇ «ПРОБЛЕМИ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ ОЧИМА МОЛОДИХ НАУКОВЦІВ»

16 листопада 2023 р.

м. Київ

УДК: 340:167.1:378.2

**Матеріали XVI Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції
«Проблеми юридичної науки очима молодих науковців»**

П.78

**Проблеми юридичної науки очима молодих науковців : зб. наук. пр. XVI
Всеукр. наук.-практ. онлайн-конф. (м. Київ, 16 листопада 2023 р.) / Укладачка:
Віра Качур. К., 2023. 234 с.**

У збірнику подані наукові здобутки учасників, що присвячені
проблемам юридичної науки.

Усі матеріали подаються в авторській редакції.

**За зміст наукових матеріалів відповідальність несуть їх автори та
наукові керівники**

Гандлер Олександра

студентка 2 курсу Інституту права Львівського державного
університету внутрішніх справ (м. Львів)

**Історичні аспекти розвитку законодавства щодо правової охорони
земель від забруднення небезпечними речовинами в Україні***

Історичний досвід розвитку земельного законодавства викликає дедалі більший інтерес у вітчизняних дослідників у зв'язку з пошуком ефективних шляхів розв'язання проблеми земельної реформи в Україні. Необхідність будь-якого історико-правового дослідження постійно зумовлена об'єктивною потребою в нагромадженні ретроспективного досвіду

---

* Наукова керівниця – доцентка кафедри господарсько-правових дисциплін Інституту права Львівського державного університету внутрішніх справ Любомира Мелех

розв'язання аналогічних або подібних проблем у регулюванні відповідних суспільних відносин. Саме тому видатний учений Г.Ф. Шершеневич справедливо й обґрунтовано стверджує, що "саме поняття людини є продукт історичного розвитку". Для того щоб оцінити значення теоретичних концепцій, здобутих сучасним знанням, і практичних цілей, які ставить перед собою сучасне життя, необхідно співвіднести їх з концепціями і цілями інших епох". Найвидатнішою з правових пам'яток Київської Русі є "Руська правда", датована XI століттям. Цей документ являв собою звіт про давньоруське звичаєве право періоду Київської держави і феодалльної роздробленості. Так, у "Руській правді" збереглися "відомості про розподіл землі за видами угідь (садові, орні, пустища, мисливські)", але не "розподіл за характеристиками якості землі". На наш погляд, на відсутність експертизи та відсутність потреби в ній у першому збірнику законів у "Руській правді" вплинуло те, що вся земля була родючою, про що свідчила її якість. Проте більшість статей "Руської правди" того часу були спрямовані на захист приватної землі. Наприклад, стаття 34 короткої редакції "Руської правди" передбачала штраф у розмірі 12 гривень за пошкодження межового знака. Крім того, поміщики отруювали межові знаки, щоб захистити свої приватні володіння від зазіхань. Наприкінці XIII - на початку XIV ст. на території Київської Русі існувало близько 50 князівств, які в 1320 р. були об'єднані в Литовське князівство (за винятком Галицького). У цей період в Українській Русі як основний закон діяла Правда Руська. Тому на додаток до раніше розглянутих як чинних джерел права на Україні з'явилися норми польсько-литовського походження. Наприклад, на території України застосовувалися положення Волохівської хартії 1528 року та Литовської хартії 1529 року: у Волохівській хартії 1528 року йшлося про розподіл землі залежно від її стану та якості, а стаття 16 передбачала різну винагороду за обробіток залежно від якості та ступеня забрудненості землі. У ній встановлювався певний розмір: "50 грошей із сінокісних земель, придатних для дров і обробітку, 30 грошей із середніх сінокісних земель, 20 грошей із бідних сінокісних земель і 15 грошей із дуже бідних сінокісних, болотистих і піщаних сінокісних земель". Таким чином, можна з упевненістю сказати, що оброблювана земля на "низьких, дуже низьких, болотистих і піщаних землях" уже була забруднена, що позначалося на її якісних показниках у XV-XVI ст. українське законодавство наказувало селянам обробляти бур'янисті землі, щоб полегшити догляд за ними. Є свідчення того, що бур'янисті землі обробляли фітотоксинами, щоб селянам було легше доглядати за ними, що скорочувало час роботи селян на землі. Робота на такій землі була для селян найважчою працею. Це посилювалося тим, що кріпаки отримували лише невелику суму грошей, що ще більше посилювало забруднення землі.

У період національно-визвольної війни 1648-1654 рр. гетьманське право (гетьманський універсал) мало важливе значення для регулювання поточних відносин, у тому числі земельних. Таким чином, Березневі статті 1654 р. закріпили існування правової системи, що формувалася на той час на Україні; після їх підписання Б.. Хмельницьким Україна стала невід'ємною

частиною Росії. Окремі норми про правову охорону земель можна знайти в статутах царської влади. Уже в середині XVII ст. у загальному наказі царя Михайла Федоровича дякам і депутатам, наділеним повноваженнями встановлювати піщані кордони, знайшли відображення правові норми, які заохочували охорону та раціональне використання сільськогосподарських земель залежно від їхнього стану й родючості: "Ріллю з густим лісом відмітити окремо й на 15 років усі пільги в державних податках, а для заохочення її розвитку та раціонального використання на 10 років для чагарникової ріллі та на п'ять років для чистої залісної землі". Основним недоліком цього документа є відсутність прямої вказівки на забруднення земель. Однак видно, що дане положення Загальних положень стало підґрунтям для раціонального та ефективнішого використання землі, про що безпосередньо свідчить надання пільг залежно від тривалості використання. Наступний етап у розвитку земельного права тісно пов'язаний з подіями 1917 року. Громадянська війна і військова інтервенція принесли величезні страждання населенню і зруйнували економічне життя країни. Держава не розпоряджалася промисловою продукцією для обміну на сільськогосподарську, що унеможливило її одержання через торгівлю. Період Української революції 1917-1921 рр. характеризувався схожістю цілей і завдань, які випливають із необхідності розриву з попередніми земельними відносинами та створення принципово іншої системи земельного законодавства, яка характеризувалася схоластиком

На думку І.М. Заріцької, цей аналіз дає змогу виявити такі особливості досліджуваного періоду: 1) розширення повноважень парламенту СРСР і КП(б)У з ухвалення нормативно-правових актів щодо землі; 2) наділення землею неефективних радгоспів згідно зі споживчими й трудовими нормами, надаючи пріоритет сільськогосподарській спрямованості політики; 3) наділення землею індивідуальних господарств із правом переходу до колективного землекористування; 4) запровадження норм про конфіскацію землі в куркулів; 5) обмеження терміну одноосібного користування землею; 3) виділення землі індивідуальним господарствам із правом переходу до колективного землекористування; 4) запровадження норм щодо конфіскації землі в куркулів; 5) обмеження строку одноосібного користування землею дев'ятьма роками та заборона на користування землею селянами, які виступають проти радянської влади; 6) подолання наслідків незаконного зайняття землі; 7) заміна системи продовольчого нормування на заміну системи продовольчого нормування на продовольчий податок; 8) наявність у структурі земельного законодавства низки законів аграрної правової системи (у сучасному розумінні цього слова), що включають земельне регулювання або тісно пов'язані з ефективністю використання землі; 9) завершення етапу становлення засад радянської системи земельного законодавства та перехід до нової економічної політики. Історія XX століття рясніє сумними прикладами воєнних конфліктів, що призвели до значного екологічного збитку для території однієї або кількох держав. Одним із таких прикладів є Друга світова війна. Будь-яка війна є фактично глобальною за

своїм впливом на планету Земля. Але якою б не була війна, накопичений історичний досвід показує, що в кінцевому підсумку війна - це механізм та інструмент у боротьбі за владу, власність, територію і монополію на ресурси. Саме тому, на наш погляд, найбільшою мірою страждають і зазнають непоправної шкоди земельні ресурси. І, як наслідок, потерпають від забруднення токсичними речовинами. У зв'язку з цим проблема правової охорони земель у цей історичний період являє собою царину, що має істотне значення й актуальність для дисертаційного дослідження. Відомо, що під час воєнних конфліктів законодавці не приділяють особливої уваги правовій охороні природних ресурсів, зокрема й земельних, а їхній захист і відновлення приховані на задньому плані. Забруднення токсичними речовинами призвело до серйозної деградації земель. Вважаємо, що саме тому правовій охороні земель від забруднення шкідливими речовинами впродовж усього воєнного і повоєнного періоду приділяли мало уваги. У повоєнний період намітилася тенденція широкого впровадження науково-технічних розробок у виробництво, розгорнута здебільшого на підприємствах військово-промислового комплексу, де розроблялися нові зразки ядерної та термоядерної зброї, нові ракетні комплекси, устаткування для танків і літаків. Крім того, пріоритетний розвиток ВПК отримали також машинобудівна, металургійна та паливно-енергетична галузі, на частку яких припадало 88% промислових інвестицій. Таким чином, лише за чотири роки (1946-1950 рр.) Відроджено 6200 і побудовано 24 тис. великих підприємств; за офіційними даними за 1950 р., промислове виробництво перевищило довоєнний рівень на 13% (у нових федеративних республіках - Литві, Латвії, Естонії та Молдові - у 2-3 рази). Виробництво сталі та видобуток нафти значно перевищували довоєнний рівень. Усе це завдавало серйозної шкоди земельним ресурсам і було потужним джерелом забруднення навколишнього середовища токсичними речовинами. Визнання державою і суспільством схильності землі до виснаження і забруднення поставило питання про раціональне використання землі та її охорону. Суть цього завдання полягала, з одного боку, у правильному визначенні господарського призначення конкретної земельної ділянки, тобто її використання для досягнення найбільшої вигоди для суспільства. З іншого боку, під раціональним використанням землі розуміється отримання найбільшого корисного ефекту від експлуатації земельної ділянки. Наступний етап у становленні та розвитку земельної юриспруденції пов'язаний з кодифікацією земельного законодавства в колишньому СРСР (1968 р.). З цією кодифікацією, на думку вчених, надзвичайно сильно розвинулися науково-методичні та теоретичні дослідження з різних питань правового регулювання охорони та використання земельних ресурсів, виникли раніше невідомі напрями теоретичних досліджень, було прийнято "Основи регулювання земельного законодавства" та здійснено доктринальне тлумачення Земельного кодексу, наука земельного права вийшла на принципово новий і якісно змістовний рівень, Ми вважаємо, що наука земельного права вийшла на принципово новий і якісно змістовний рівень.

Так, у преамбулі Основ земельного законодавства СРСР і союзних республік (1968 р.) ідеться про те, що земля є найважливішим багатством радянського народу і що науково обгрунтоване та раціональне використання всіх земель, їхня охорона та можливе підвищення родючості ґрунтів є державним завданням. За спостереженнями, черговий етап розвитку законодавства в галузі використання та охорони природних ресурсів припав на період з початку 70-х до середини 80-х років минулого століття. Зокрема, Постанова Верховної Ради СРСР від 20 вересня 1972 року "Про заходи щодо подальшого поліпшення охорони природи та раціонального використання природних ресурсів" та Постанова ЦК СРСР і Ради Міністрів СРСР від 29 грудня 1972 року "Про посилення охорони природи та поліпшення використання природних ресурсів" Воно визначило основну систему організаційних та правових заходів, спрямованих на раціональне використання та охорону природних ресурсів, і завершило розробку комплексного підходу до охорони природних ресурсів.

Після проголошення незалежності України 13 березня 1992 року було ухвалено Земельний кодекс України. Він встановлював форми власності на землю в Україні: державну, колективну і приватну. Нову редакцію ЗКУ було ухвалено 14 березня 1992 року. Так, стаття 85 Кодексу встановлює порядок визначення ГДК хімічних, радіоактивних та інших небезпечних речовин у ґрунті. Розвиток земельного законодавства України після прийняття Земельного кодексу України був спрямований на розв'язання проблеми охорони земель за допомогою правових норм земельного законодавства. Особливо яскраво ця тенденція проявилася у 2003 році з прийняттям Закону України № 962-ІУ "Про охорону земель"; відповідно до вимог ЗКУ 19 червня 2003 року було також прийнято Закон України № 963-ІV "Про державну адміністрацію по використанню та охороні земель". Таким чином, Земельний кодекс встановлює норми в галузі охорони земель, зокрема від забруднення шкідливими речовинами, які містять більш жорсткі вимоги, ніж норми природоохоронного законодавства. Таким чином, аналіз розвитку земельного законодавства України у другій половині ХХ - на початку ХХІ століття дає підставу стверджувати, що його формування не відбувалося еволюційним шляхом років, оскільки воно діє вже 30 років, але формувалося не еволюційними, а революційними методами. Таким чином, беручи до уваги вищевикладене та ґрунтуючись на чинному земельному законодавстві України, можна зробити такі висновки: Другий період розвитку законодавства у ХІІІ-ХІХ ст. характеризувався формуванням окремих норм щодо правової охорони земель (здебільшого сільськогосподарських і мисливських) від забруднення, хоча це відбувалося в межах права власності на землю. Третій етап тривав з грудня 1917 року по 1986 рік. Четвертий період розпочався 1986 року і тривав до 1991 року. Цей період можна визначити як "чорнобильський". Зони відчуження та зони безумовного (примусового) відселення було вилучено з приватного обігу та користування як непридатні для проживання та господарської діяльності. Крім того, цей період характеризується активізацією наукових досліджень у галузі правової

охорони земель. П'ятий період - це період сучасного розвитку земельного законодавства у сфері правової охорони земель від забруднення шкідливими речовинами в Україні, що розпочався у 1991 році і триває до теперішнього часу.

Література

1. Аксененок Г.А., Краснов Н.И. Право землепользования в СССР и его виды. Москва: Юридическая литература, 1964. 632 с.
2. Воробець М.М. Джерела забруднення довкілля: навч. посіб. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т, 2012. 79 с
3. Заріцька І.М. Земельне законодавство Української держави П. Скоропадського // Підприємство, господарство і право. 2005. № 10. С. 87-91.
4. Заріцька І.М. Земельний кодекс УРСР у дослідженнях тогочасних науковців // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. 2013. Вип. 182. Ч. 3. С. 77-79.
5. Заріцька І.М. Правове регулювання земельних відносин у західній області Української Народної Республіки // Підприємство, господарство і право. 2007. № 5. С. 117-119.
6. Заріцька І.М. Радянське земельне законодавство (грудень 1919 - березень 1921 року) // Часопис Київського університету права. 2010. № 1. С. 28-32.